

Джу́жа Анастасія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної
академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАПОБІГАННЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ ЗЛОЧИНІВ

В зародженні і розвитку злочинів (особливо при вбивствах, спричиненні тяжкої шкоди здоров'ю, згвалтуваннях, кишенькових крадіжках, шахрайстві) важливу роль відіграють певні властивості особи жертви або її провокуюча поведінка.

У зв'язку з цим, слід ще раз підкреслити про особисті якості жертви, що характеризуються деякою деформацією соціального, морального і психологічного порядку, зумовлюють у певних життєвих ситуаціях її підвищену віктимність.

Але сама жертва («віктимна») крім самопрофілактичних індивідуалізованих заходів, в ряді випадків, не в змозі протидіяти злочинним намірам. Тут бажано задіяти весь віктимологічний потенціал [1, с. 216–217], який реалізується через діяльність системи державних органів, громадських організацій, волонтерського руху при здійсненні віктимологічної політики, віктимологічного запобігання злочинам, віктимологічної безпеки, удосконалення віктимологічного законодавства.

Звідси, складовими віктимологічного потенціалу, на наш погляд, повинні бути:

- жертва («віктима»);
- віктимізація (віктимний поступок);
- віктимологічна характеристика (стан, рівень, структура, динаміка віктимності, її «географія», латентна віктимність);
- механізм індивідуальної віктимної поведінки;
- віктимологічний детермінізм (віктимогенні та антивіктимогенні якості);
- віктимологічне запобігання та ресоціалізація віктимності та віктимізації (реституція);
- поствіктимна поведінка та запобігання віктимологічного рецидиву;

– віктимологічне забезпечення безпеки населення регіону.

Усе вищеперераховане з урахуванням віктимологічного законодавства повинно визначати віктимологічну політику держави.

Віктимологічна політика держави в свою чергу має ґрунтуватися на:

– законодавчому визначенні та підтримці правочинів громадян, організацій та держави по їх захисту від злочинних посягань та інших зовнішніх та внутрішніх кримінальних загроз;

– прийнятті кримінально-правових заборон на квазівіктимну злочинну поведінку, тобто встановлення меж поширення віктимної поведінки;

– відносній масовості віктимізації населення;

– якісній та кількісній характеристиці віктимної поведінки (такої, як аутодиструктивна та криміногенна);

– соціально-психологічна та морально-рольова характеристика віктимності як патології.

Віктимологічне моделювання злочинності в цілому необхідно починати з віктимологічного моделювання кримінального насильства у зв'язку з тим, що жертва злочину, в першу чергу у громадян асоціюється із застосуванням насильства [2, с. 93–94]. Крім цього, зрозуміло, що кримінальне насильство має найбільший ступінь суспільної та віктимологічної небезпеки.

Характерна віктимологічна риса кримінального насильства полягає в тому, що кожен насильницький злочин зтягує в свою орбіту не тільки безпосередньо потерпілого від злочину, але і велику кількість опосередкованих жертв, які відчувають на собі страждання різних властивостей. Крім того, жертвами злочину може бути одночасно декілька осіб.

Відзначимо і високий рівень латентності кримінального насильства і, як наслідок, невідома кількість латентних жертв [3, с. 155].

Аналіз і класифікація кризових завдань дає підставу визначити ланцюгову модель антивіктимогенної поведінки жертви у віктимологічній ситуації кримінального насильства:

– з'ясування глибинних викликів ситуації кримінального насильства і визначення її значення для жертви;

– поведінкова реакція на виклики ситуації кримінального насильства і спроба протистояти їй;

– контроль негативних відчуттів, збереження емоційного балансу, викликаних насильством;

– психологічний захист – зниження емоційної напруги та забезпечення антивіктимогенної поведінки потерпілого від насильства. Модель масової насильницької віктимності являє собою системну сукупність індивідуальної та групової віктимності, яка володіє власними кількісно-якісними характеристиками.

У віктимологічному моделюванні конкретного злочину віктимна поведінка жертви грає особливу роль, часто саме жертва є провокатором вчиненого проти неї злочину.

Дії корисливого злочинця безпосередньо залежать від поведінки жертви, яка своїми протиправними або аморальними і віктимними вчинками створює умови для формування злочинного задуму.

Слід акцентувати увагу на віктимологічних ознаках жертв корисливих злочинів. Ці ознаки у віктимологічному моделюванні корисливої злочинності розглядаються у вигляді сукупності особистісних властивостей жертви і різних обставин, які прямо або опосередковано пов'язані із злочинним посяганням.

Поведінка потенційної жертви утворює ситуацію, яка передуює корисливому злочинному посяганням, залежно від якого можна створити модель віктимологічної ситуації.

Віктимологічне моделювання корисливої злочинності передбачає створення відповідної моделі на основі дослідження типології постзлочинної поведінки жертви, оскільки вона впливає на рівень латентності корисливих злочинів.

Таким чином, конкретна поведінка жертви у поєднанні з умовами життя часто визначають характер злочину і віктимологічне моделювання корисливої злочинності.

Список використаних джерел

1. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : [посіб.] / за ред. О.М. Джужі. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 216–217.

2. Варчук Т. В. Виктимологическое моделирование в криминологии и практике предупреждения преступности : [моногр.] / Т. В. Варчук. – М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2012. – 106 с. – С. 93–94.

3. Овчинский В. С. Криминология кризиса // Норма. – 2009. – С. 155.